

RUTGER LEMM

Een grootse mislukking

*Waargebeurde verhalen over
perfectie en falen*

2015

De Bezige Bij
Amsterdam | Antwerpen

Een grootse mislukking

Falen is goed, hoor ik overal. Het internet barst van de inspirerende uitspraken van mensen zoals Woody Allen, Michael Jordan en Samuel Beckett. *'Ever tried. Ever failed. No matter. Try again. Fail again. Fail better.'* schreef de laatste. Elk zelfhulp- of managementboek benadrukt het belang van falen. Iedere persoon die ik bewonder vertelt in interviews over de diepe dalen waar hij of zij in vroegere jaren doorheen is gegaan. Om succesvol te zijn moet je vooruitkomen, om vooruit te komen moet je leren en om te leren moet er iets mislukken. Zoals stand-upcomedian Louis CK zei: 'Succes is niet interessant. Na succes ligt overal confetti. Na een mislukking ligt er een lijk. Dan is de vraag: wat is er gebeurd en hoe kunnen we dit voortaan voorkomen?'

Telkens als ik zo'n mooi citaat lees, denk ik: ja, falen, belangrijk, gaan we doen. Ik hang een inspirerende tekst (*'If you're not failing every once in a while, you're not doing anything innovative'* – Woody Allen) bij mijn bureau. De faaltheorie is echter eenvoudiger dan de faalpraktijk. In mijn leven mislukt genoeg. Maar hoe moet ik iets wat zoveel pijn doet omarmen? Faal ik wel op de goede manier? Wat moet ik precies leren? Hoe kan ik, kortom, het mislukken laten lukken?

Mijn therapeut vroeg: ‘Wat voor verwachting had je bij deze... presentatie?’

Een week eerder was ik de gastheer tijdens het avond-programma in een nieuwe galerie in Duitsland. Bekende schrijvers zouden voordragen uit hun werk, en een aantal beeldend kunstenaars zou geïnterviewd worden. Een van de gasten was een beeldhouwer die de kunstwereld als vrouw had leren kennen, maar die sinds kort als man door het leven ging. ’s Middags versprak ik me al. ‘Zo, jij gaat straks met een interessante dame in gesprek, is het niet?’ zei ik tegen de interviewer van die avond. Hij keek me streng aan. ‘U bedoelt: een heer.’

Die avond besloot ik vlak voor de aankondiging om deze anekdote op het podium te delen. Door het ongemak gewoon te benoemen zou ik de spanning veilig laten wegvloeien. ‘De volgende gast heeft een bijzondere transitie doorgemaakt, zoals u ongetwijfeld weet,’ begon ik. ‘Welnu, ik maakte vanmiddag al de fout door tegen haar, pardon, zijn interviewer te zeggen – kijk daar ga ik weer, precies waar ik bang voor was, haha...’ De zaal bleef doodstil. Ik zei: ‘Maar genoeg daarover. Het gaat om het werk, niet om het geslacht van de kunstenaar.’ Iedereen haalde opgelucht adem. ‘Welnu, zij gaat daarover in gesprek met...’ Een paar mensen probeerden met hun ogen ‘Hij! Zeg “hij”!’ naar me te seinen, maar ik praatte onverstoorbaar verder. ‘Haar laatste tentoonstelling was een groot succes, ze is een voorbeeld voor vele vrouwen...’ Nadat ik van het podium was gestapt, realiseerde ik me pas dat ik me consequent had versproken.

Ik gluurde over zijn schouder naar zijn boekenkast, wat ik altijd doe als mijn psycholoog een lastige vraag stelt. Mijn blik viel op *Stress and the human psyche – why feeling anxious hurts our brain* van dr. J.J. Mendelbaum. ‘Deze gedachte is slecht voor mijn hersens,’ schoot er door me heen. ‘Ik moet toegeven dat ik hoopte dat ik de ster van de avond zou zijn,’ begon ik aarzelend. ‘Maar ik had me eigenlijk helemaal niet zo goed voorbereid. Ik dacht dat het wel goed zou komen.’

Mijn therapeut haalde zijn hand onder zijn kin vandaan en zei met zijn kalme, lage stem: ‘Je hebt te hoge verwachtingen van jezelf. Je creëert een utopie, waarin je alleen met een onrealistisch positief zelfbeeld kunt bestaan – daar ben je iemand die geen voorbereiding nodig heeft. Je faalt dan onvermijdelijk en krijgt weer een te negatief zelfbeeld: ik kan niets, et cetera. Tot je weer een veel te groot fantasie-ego hebt opgebouwd. Zo ga je op en neer.’ Ik slikte. ‘Je moet de dingen gaan zien zoals ze zijn. Leef in de realiteit. Een avond presenteren is moeilijk, bereid je dus goed voor. Als het misgaat: accepteer het en leer ervan.’

Ik begon langzaam te knikken. Was dit dan De Doorbraak? Was ik eindelijk klaar? Maar de psycholoog las zoals altijd mijn gedachten en zei streng: ‘Uiteindelijk heeft dit allemaal te maken met de kritische houding van je vader en het verlangen naar de perfecte liefde van je moeder. Daar zullen we de komende tijd aan werken.’ De tijd was om. Verward verliet ik de statige praktijk.

Ik ben een faalangstige perfectionist. Zo faal ik genoeg, maar leer ik nooit iets. Ik duw mezelf elke keer voorbij de onzekerheid naar een geruststellende, maar onbereikbare perfectie.

Dit patroon voltrok zich niet alleen in mijn werk, maar in mijn hele leven. Ik heb lang geen relatie gehad, omdat ik liever in mijn romantische illusies leefde. Als ik werd afgewezen door een onbereikbare vrouw, bleef ik hoop koesteren omdat ik geloofde dat juist dat de ware liefde zou opleveren. Bij meisjes die mij wel leuk vonden, vond ik snel de imperfecties: ‘Ze fietst te langzaam en ze heeft heel rare donshaartjes op haar achillespezen,’ zuchtte ik tegen een vriend, terwijl ik uit het raam naar een betere toekomst staarde.

Zoals ik naar een toekomstige utopie verlangde, zo idealiseerde ik het verleden. Toen ik aan mijn vrienden Rob en Jan vertelde dat ik vaak vervuld van nostalgie aan onze gezamenlijke vakantie terugdacht, zeiden ze: ‘Gast, het was zomer, we waren in Italië, we hadden geen verplichtingen en het was elke dag feest. Ja, het was fantastisch. Maar dat is toch geen eerlijke maatstaf voor de rest van je leven?’ Ik was er altijd trots op geweest dat ik een romanticus ben, een dromer. Intussen trok het leven aan me voorbij.

Het probleem van de talloze boeken en citaten die ons vertellen dat misstappen goed zijn, is vergelijkbaar met mijn eigen neurose. De schrijvers zien falen als een stap op weg naar het grote succes. Ze redeneren vanuit het gelukkige einde: Michael Jordan is nu de beste basketballer ooit, maar hij heeft daarvoor heel veel schoten gemist. Niemand bezingt het lot van Barry, de dikke, eenzame werkeloze – terwijl hij toch glorieus aan het mislukken is. De goeroes en beroemdheden willen dat je doorzet, maar stellen daarbij weer die verlammeende utopie in het voor-

uitzicht. Ze pakken faalangst aan met prestatiedruk, en helpen je hopen dat je na je slippertjes alsnog in een succesmachine verandert; ooit, op een zonnige dag. Kijk alleen maar naar de titels van dit soort boeken: *The power of failure: 27 ways of turning life's setbacks into success* (2002), *Adapt: why success always starts with failure* (2012), *De kunst van het falen: hoe je door effectief te leren succesvol kunt presteren* (2013).

Het is geen toeval dat dit idee is ontstaan in de Verenigde Staten, de bakermat van het kapitalisme, een economisch systeem dat gericht is op de beloning van efficiëntie en individueel succes. Amerikanen verdelen de mensheid graag in *winner*s en *loser*s. Deze uitersten hebben elkaar nodig: een succesverhaal zonder obstakels is saai, en welvaart moet ergens mee contrasteren. Het succes moet bovendien voor iedereen bereikbaar zijn: *the American dream* draait immers om de mythe van de krantenjongen die miljonair wordt. Beroemdheden vertellen in interviews graag over de tijd dat ze in donkere steegjes van vuilnis een fort moesten bouwen om zich te beschermen tegen heroïnejunkies. Maar ook in dit soort verhalen is het falen een onderdeel van de perfecte eindprestatie, en daardoor geen echt falen.

Op dezelfde manier heb ik mijn twijfels bij de troostende werking van faalbekentenissen. Na het succes van Toby Youngs *How to lose friends and alienate people* (2001) is er een ware faalliteratuur ontstaan. Schrijvers die schrijven over hun mislukte schrijverschap. Stand-upcomedians laten hun publiek lachen door eerlijk te zijn over hun knulligheden. Zelf vermaak ik mijn vrienden en lezers graag met anekdotes over domme opmerkingen, mislukte dates en gemiste kansen. Toch klopt ook hier iets niet. Zelfspot

is belangrijk, maar kan een truc worden. Faalverhalen zijn grappig en daardoor toch weer succesvol. Vaak bedenk ik tijdens de vernederende gebeurtenis al hoe ik het zal navertellen. De realiteit van mijn onzekerheden ga ik wederom uit de weg.

Als ik om me heen kijk, lijkt het bovendien alsof niemand faalt. Op Facebook vindt iedereen alles leuk en is iedereen mooi. Het lijkt wel alsof je in een club bent waar alle feestgangers aan de MDMA zijn, behalve jij. Ze willen allemaal met je knuffelen, maar jij voelt je helemaal niet zo lekker. Je nieuwe T-shirt kriebelt, de muziek is niet je smaak en je waterige biertje was te duur, maar je manisch glimlachende vrienden zeggen dat je zo schattig kijkt als je boos bent.

Het is bovendien heel menselijk om ontevreden te zijn, om je te concentreren op wat er niet goed is. Wanneer stopt het falen en begint het succes? Is perfectie echt onbereikbaar? Onlangs zat ik met een Joodse vriend een hamburger te eten. Toen deed hij plotseling wat ik altijd al hoopte dat een Joodse vriend zou doen: hij vertelde een Joodse fabel uit de rabbijnse literatuur. Ik kon mijn cultu-rele opwindning nauwelijks bedwingen.

Hij duwde zijn Woody Allen-bril op zijn neus en begon. ‘Er loopt een vos door een bos,’ zei hij. ‘Wacht even,’ onderbrak ik hem. ‘Een bos? In het Heilige Land? Dit klinkt meer als een aflevering van *David de kabouter*.’ ‘Er zijn daar ook bossen! Op de Golanhoogte bijvoorbeeld... maar daar gaat het nu niet om!’ ‘Sorry.’ ‘Die vos loopt daar en heeft verschrikkelijke honger. Hij is mager en

wanhopig op zoek naar eten. Dan komt hij een das tegen.’ ‘Die eet hij op natuurlijk.’ ‘Nee! Vossen en dassen respecteren elkaar. Een das is ook een roofdier, oetlul.’ ‘O. Ga verder.’ ‘De das vertelt de vos over een prachtige tuin, niet ver bij ze vandaan, waar genoeg eten is voor een heel vossenleven. De vos gaat meteen naar de tuin toe, maar tot zijn teleurstelling is de tuin volledig omringd door een dikke, ondoordringbare heg. Dan vindt hij een kleine opening in het groen. Hij wurmt zich erdoorheen.’

Mijn vriend nam een hap van zijn hamburger en vervolgde: ‘De vos heeft nog nooit zoiets gezien. Er vliegen gebraden kippen rond, er stroomt een beek met heerlijk zoet water en er hangt rijp fruit aan de bomen.’ ‘Ho,’ zei ik, ‘eten vossen fruit?’ ‘Ja dombo, zoek het maar op Wikipedia op als je thuis bent. De vos gaat helemaal los. Hij eet en drinkt alles wat hij te pakken kan krijgen. Maar dan krijgt hij zin om in het bos te gaan spelen met zijn vrienden. De vos loopt naar het kleine gat en probeert terug naar de bewoonde wereld te kruipen... maar hij is nu veel te dik.’ Ik knikte en beeldde me in dat we in een drieduizend jaar oude synagoge in Jeruzalem zaten, dat mijn vriend een stokoude rabbijn was die me de zin van het leven ging uitleggen. ‘Dus de vos gaat op dieet. Hij eet niets meer, jogg rond door de tuin om af te vallen en doet vossen-push-ups. Na een week is hij mager en gaat naar het bos. Tot de honger hem te veel wordt en hij weer de tuin in kruipt. Zo gaat het door, tot in de eeuwigheid. De vos krijgt nooit helemaal wat hij wil.’

Ik staarde hem aan. ‘En wat is de moraal?’ ‘Dat zeg ik toch net!’ ‘Maar hij kan toch gewoon het eten over de heg gooien?’ ‘Gooien? Een vos? Hoe zie je dat voor je? Bovendien is die heg veel te hoog... laat ook maar. Laten we

gaan, het stinkt hier naar grillplaat.'

De tragiek en de kracht van de mens is dat we evolutionair geprogrammeerd zijn om voortdurend naar zelfverbetering te zoeken. We gaan altijd door, omdat we denken dat we op een ander moment of een nieuwe plek gelukkiger zullen zijn. De menselijke evolutie komt neer op talloze generaties van klagende apen. Nu de eerste levensbehoeften bevredigd zijn, naderen we de eindstreep; de mens lijkt af. Eigenlijk zouden we tevreden moeten zijn, maar dat kunnen we niet. Dus openen we nu de aanval op vetrollen, onze ongeïnteresseerde partner, burenoverlast, kriebel in je nek en andere ingebeelde tekortkomingen op weg naar perfect geluk, succes of gezondheid.

Mijn doelen zijn te groot omdat ik bang ben. Het is veel veiliger om in een denkbeeldige toekomst te leven waarin ik alles kan beheersen dan werkelijke risico's te nemen en te accepteren dat mijn leven nooit perfect zal zijn. Het ironische is dat ik deze boodschap meteen weer vertaal naar een veel te grote ambitie. Ik wil groots en meeslepend falen, op weg naar megasucces. Ik wil huilen boven het manuscript van mijn roman, verre reizen maken die me diep inzicht in mezelf geven en elke dag een totaal andere carrière beginnen. Maar romantiek betekent stilstand en als je van alles tegelijk doet, word je nooit ergens goed in.

In mijn faalonderzoek stuitte ik op een interview met *This American life*-host Ira Glass. Hij sprak hierin over 'de kloof' tussen je smaak en je vroege werk (of breder: tussen je droom en je realiteit). Je twijfelt als beginnen-

de kunstenaar aan alles, behalve je idolen. Maar dankzij je goede smaak begrijp je ook dat je eigen werk nog niet goed is. Deze kennis leidt tot de zelftwijfel die in academische kringen bekendstaat als *imposter's syndrome*: de voortdurende angst om ontmaskerd te worden als een onoriginale, domme bedrieger. Veel mensen weten dit nooit te overwinnen en geven het op. Maar Glass zegt: 'Het is normaal dat je dit voelt. Het kost gewoon tijd. Je moet je erdoorheen vechten.' Je moet op je smaak en ambitie vertrouwen zonder je er blind op te staren en gewoon doorgaan. Deadlines stellen zonder naar een groot einddoel te kijken. Proberen, oefenen, aankloten, ook al zit niemand erop te wachten. Iets slechts durven maken.

Bereid je goed voor, accepteer tegenslagen, werk hard. Is dat het dan? Het klinkt allemaal zo saai. Dat is dus precies het probleem: in mijn hoofd vinden veel te spectaculaire plotwendingen plaats. Het echte falen is een intieme, saaie en trage bedoening. Het gaat om kleine pogingen, onzekere stapjes, lelijke zinnnetjes, voorzichtige succesjes. In een stille kamer aan een normaal bureau. Elke dag weer.

Over de grens

In de zomer van 2009 vertrok ik in mijn eentje naar Iran. Het voelde goed, maar ik vond weinig steun bij mijn vrienden en familie. ‘Iran? Waarom?’ vroegen ze. Ik kon niet goed uitleggen waarom ik deze vakantiebestemming had gekozen.

Op de middelbare school was ik hopeloos verliefd op Daria, een Iraans-Amerikaans meisje met grote bruine ogen. Ik mocht haar nooit mijn vriendinnetje noemen, terwijl we wel de hele dag aan het zoenen waren. Een belangrijk onderdeel van mijn obsessie voor haar was het opbouwen van kennis over het geboorteland van haar ouders. Misschien dat ik indruk kon maken met een aantal feiten over de verovering van Perzië door de Seltsjoeken in de elfde eeuw na Christus. Misschien dat ze toch met me naar bed zou willen als ik haar zachtjes zou voorlezen uit de biografie van grootayatollah Khomeini. Uiteindelijk maakte ze een definitief einde aan onze touwtrekrelatie. Toch bleef ik uit gewoonte de Iran-berichten op de buitenlandpagina’s lezen.

Ik las boeken als de graphic novel *Persepolis* (2000) van Marjane Satrapi en het reisverslag *Stiekem kan hier alles* (2007) van Eefje Blankevoort. Hierin ontvouwde zich een beeld van een land dat weliswaar streng religieus is, maar

waar een groot deel van de inwoners er zeer progressieve idealen op nahoudt. De ouders van mijn net-niet-verkering waren net als vele andere hoogopgeleide Iraniërs na de islamitische revolutie van 1979 naar het Westen gevlucht. Ik zag als tiener vooral de romantiek van dit verlangen naar een beter leven en dacht me te herkennen in de verhalen over onderdrukking en opstand – ook al wilde ik me bevrijden van het juk van ouders en leraren, terwijl de Iraniërs geterroriseerd werden door een dictatoriale overheid. De Islamitische Republiek was voor mij een land vol beloftes.

Vlak nadat ik mijn ticket had geboekt (ik zou eerst naar Athene gaan, via Istanbul naar Iran reizen, en na een rondreis van drie weken vanuit Teheran terugvliegen), braken er protesten tegen de herverkiezing van president Ahmadienejad uit. Buitenlandse journalisten liepen gevaar; op de website van het ministerie van Buitenlandse Zaken las ik dat er een negatief reisadvies gold. Mijn ouders praatten bezorgd op me in, maar ik beschouwde hun bedenkingen als een teken dat ik mijn plannen juist moest doorzetten. Eigenlijk was ik nog steeds een puber die van zijn ouders probeerde weg te vluchten. Maar hoe dan ook had ik vaker verre reizen gemaakt, soms in mijn eentje. Ik had vele boeken over Iran gelezen en tips gekregen van kennissen die het land hadden bezocht. Het zou wel goed komen.

Ik had andere zorgen: in de maand voor mijn vertrek moest ik mijn scriptie nog schrijven. Ik was zoals altijd te laat begonnen. Stiekem genoot ik van de adrenalinekick, omdat ik wist dat ik de schier onmogelijke deadline toch nog net zou halen. Ik beet me vast in het werk en ging tekeer boven mijn boeken en mijn laptop. Intussen zag ik voor me hoe ik daar zat, ingesloten door stapels bronnen,

in de loopgraven van de wetenschap. Het paste bij mijn beeld van het getormenteerde genie. Mijn scriptie ging over Sigmund Freud en 's nachts droomde ik over zijn droomanalyses.

Op een middag werd mijn onafgebroken tikwerk verstoord door het trillen van mijn telefoon. Ik keek woest naar de indringer. Mijn ogen waren al zes uur achter elkaar op het scherm gericht geweest en nu de concentratie verbroken was, voelde ik opeens de honger, vermoeidheid en toiletbehoeften die ik in die tijd had verdrongen. Ik nam op en raspte met mijn ongebruikte stem: 'Haggo?' Het was Chiara, de ex-vriendin die mijn liefde wel vurig had beantwoord en over wie ik nooit helemaal heen was gekomen. Ze was net terug van een backpackreis door Zuid-Amerika. Ze had me gemist, zei ze. Freud wierp me vanaf een boekomslag een strenge blik toe, maar ik mompelde een voorstel voor een café. Die avond lag ze in mijn bed. Dit is goed, zei ik tegen mezelf, starend naar het plafond. We moesten allebei volwassen worden, maar nu klopt het. Dit was het romantische einde van onze film, waar het publiek in de zaal op had zitten wachten. Er klonk glorieuze muziek in mijn hoofd en ik grijnsde als een gek. Alles komt samen, dacht ik, alles komt samen.

Twee weken later was ik op weg naar Athene. Na drie slapeloze nachten vol hallucinaties over vleesetende falussymbolen en verleidelijke moeders had ik mijn Freud-scriptie ingeleverd. Mijn ex-vriendin was weer naar Zuid-Amerika vertrokken. Ze vond onze nacht bijzonder, maar was minder overtuigd van onze sprookjesachtige hereniging dan ik. Het verwarde me, zo hoorde dit niet te gaan, maar ik had geen tijd om erover na te denken. In het vliegtuig was het alsof ik wakker werd uit een lange slaap. Ik

voelde me vreemd, onwennig met mezelf, maar besloot dat ik gewoon zenuwachtig was vanwege mijn mooie avontuur. Ik zou mezelf gaan vinden en definitief loskomen van mijn ouders. In Iran lagen alle antwoorden te wachten.

Toen ik vier jaar oud was, werd de Berlijnse Muur gesloopt. Terwijl ik opgroeide, kwamen er meer muren naar beneden. Europa was nu één geheel. Vanaf mijn dertiende hoefde ik nooit meer mijn paspoort mee te nemen of geld te wisselen.

Al deze ontwikkelingen kwamen volkomen logisch op mij over. Mijn overgrootvader was een Hongaar die met een orkestje door Frankrijk en Italië trok, om uiteindelijk in Den Haag te stranden. Hij sprak vijf talen en vertelde na het eten graag reisverhalen aan zijn elf kinderen. Mijn opa, de middelste, nam de reislust van zijn vader over en trok als soldaat en scheepselektricien de hele wereld over. Als hij op verjaardagen aan een lange reeks anekdotes over Java en Kaap de Goede Hoop begon, luisterde ik met open mond. Toen ik nog klein was, speelden we altijd kapiteintje, waarbij mijn bed als schip fungeerde en mijn opa een oude postbodepet droeg. Het verkennen van de wereld zat in mijn bloed.

Ook tijdens mijn studie leerde ik vooral over de onzinnige oorsprong van vooroordelen. Het patriottisme is een uitvinding van de nationalistenvan de negentiende eeuw, die onverdraagzaamheid in de hand werkt. Op weg naar Iran was ik geen Nederlander, ik was Europeaan, een wereldburger.

Athene was de eerste halte. Het was een goede plek om

de overgang van West naar Oost te beginnen: hier stond ik op de rand van de westerse beschaving. Letterlijk. Toen ik een Amerikaanse gids op de Akropolis hoorde verkondigen dat *'democracy was invented on these very hills'*, kon ik een gevoel van Europese trots niet onderdrukken. In mijn enthousiasme bezocht ik op één bloedhete dag de Akropolis, het Parthenon, de tempel van Zeus, de Agora, het Erechtheion, de tempel van Hephaistos, het archeologisch museum en nog vier andere opgravingen. De tweede dag had ik niets meer te doen. Wanhopig bladerde ik door mijn *Lonely Planet*, op zoek naar een activiteit. Maar het gevoel van onbehagen, dat ik wanhopig probeerde te onderdrukken, kroop langzaam naar boven.

In de slaaptrein naar Istanbul was het bloedheet en werd ik de hele nacht wakker gehouden door het gesnurk van een enorme vrouw. De enige andere passagier, een Turkse jongeman, stond na een paar uur op en verliet de coupé. We raakten aan de praat terwijl hij uit het gangraam een sigaret rookte en het nachtelijke landschap aan ons voorbijtrok. Hij heette Ahmed, was makelaar en homoseksueel. Al snel begon ik te klagen. 'Het is zo heet hier,' kreunde ik. 'Ik weet het. Verschrikkelijk,' beaamde hij. 'En er is nergens eten te krijgen!' Hij schudde meewarig zijn hoofd. 'Belachelijk.' Nu begon ik echt op stoom te raken. 'En dan ook nog die verschrikkelijk dikke vrouw die daar een beetje ligt te snurken!' Ahmed keek me aan met een wrange glimlach en zei: 'Dat is mijn moeder.' Hij drukte zijn sigaret uit, klopte me even geruststellend op mijn arm en keerde terug naar zijn bed.

Om vier uur 's nachts werden we gewekt. We moesten onze paspoorten inleveren en de trein uit. Ik kon mijn bril niet vinden en stapte halfblind in alleen mijn spijkerbroek

het perron op. Maar ik was voorbereid op dit moment. Een vriend had me verteld hoe hij in dezelfde trein met een stel Turken in de coupé had gezeten. Deze jongens hadden hem gewaarschuwd voor een steekpenning van vijftien euro, te betalen bij de Turkse grens. Hij had het niet betaald en adviseerde mij om hetzelfde te doen. Dit was een culturele test.

Ik kwam terecht in een kamertje met een kleine, dikke Turk. De douanier, type-Mladic, bekeek mijn paspoort terwijl ik als een halfnaakte soldaat voor zijn bureau stond. Hij sommeerde me geroutineerd om vijftien euro te betalen. Ik schudde langzaam mijn hoofd, sloeg mijn armen over elkaar en zei met een zelfverzekerde glimlach: ‘Nee, dat ga ik niet doen.’ De man keek op. ‘Maak je een grapje?’ Ik bleef hem strak aankijken, wat minder eng is als je geen bril op hebt, en zei: ‘Geen grapje. Ik. Betaal. Niet.’ Speel mee met zijn spelletje, dacht ik, zo kun je afdingen. Op eens schoot mijn tegenstander overeind, zette zijn beide handen op het bureau en schreeuwde: ‘Je móét betalen!’ Ik boog ook naar voren en antwoordde ijzig kalm: ‘Nee. Ik moet niets.’ Deze Nederlander doet niet mee aan jullie corrupte poppenkast. Dit eindigt hier, vandaag. Maar de pitbull kwam achter zijn bureau vandaan en ging vlak voor me staan. Onze neuzen raakten elkaar bijna – hij was groter dan ik dacht, of ik was niet zo groot als ik hoopte. Nu zag ik zijn bloeddoorlopen ogen. ‘Je betaalt... Of je blijft in Griekenland!’ brulde hij. Ik werd toch wat minder zeker van mijn zaak en riep in paniek een excuus: ‘Ik... heb geen cash bij me!’ Bijna schreeuwde ik ‘Kan ik hier pinnen?!’ erachteraan. ‘Leen het van je vrienden!’ ‘Ik reis alleen!’ ‘Maak vrienden!’ ‘Ik ben verlegen!’ Deze onderhandeling ging niet goed. Hij duwde me naar buiten.

Op het perron stond ik trillend van de confrontatie en de nachtkou te wachten. Ik zag de douanier schuimbekkend met een collega overleggen, terwijl hij ziedend gebaarde en iets met ‘Hollanda! Hollanda!’ riep. Naast me stond een jongen met een neuspiercing te roken. Hij vroeg: ‘Wat is het probleem?’ Ik antwoordde met enige trots: ‘Ik weiger die klootzak zijn steekpenning te betalen.’ De jongen spuugde op de grond en zei: ‘Steekpenning? Dat is gewoon voor het visum.’ Hij wees het aan in zijn *Lonely Planet*. Fuck.

Even later overhandigde ik mijn vijftien euro aan de nog nasmeulende douanier. Hij bracht de zegel met enkele slagen van zijn imposante knuist in mijn paspoort aan; op zijn bureau trilde het fotolijstje met zijn lief lachende gezin een paar centimeter van zijn plaats.

Istanbul ligt, zoals reisgidsen en Geert Mak je graag vertellen, op de grens tussen Europa en Azië. Aan de ene kant van de Bosporus kon ik wild feesten rond het Taksimplein, aan de andere kant van de brug wandelde ik door stille moskeeën. De Hagia Sophia is het ideale symbool voor dit kruispunt van culturen en religies: ooit gebouwd als Romeinse tempel, later omgedoopt tot katholieke kathedraal, nu gebruikt als moskee. Zelfs de Vikingen zijn er nog langs geweest, getuige de graffiti die ze op een van de balkons hebben achtergelaten. Jammer dat de Joden en de hindoes geen tijd hadden, maar eigenlijk is het een clubhuis voor de hele mensheid.

De eerste avond had ik een afspraak met Özgür, een meisje met wie ik via de website van Couchsurfing in con-

tact was gekomen. Ik kon niet op haar bank slapen, maar ze wilde wel wat met me drinken. We zaten op een dakterras van een hippe bar, uitkijkend op de brede rivier en de ondergaande zon. Ik werd zo enthousiast van deze wending dat het voelde alsof ik tien espresso's achterover had geslagen – en ik dronk niet eens koffie. Dit was reizen, dit was waar ik het voor deed. Hier zat ik dan met een *local*, op een prachtige plek die niet eens in mijn reisgids stond. Wat een a-von-tuur!

Ook in Özgür zag ik Europa en Azië samenkomen: ze was sexy gekleed, met lange blote benen onder haar hotpants en paarse truitje, terwijl haar mooie bruine ogen Aziatisch breed stonden. Haar volle, rode lippen moesten de aandacht afleiden van haar iets te grote neus en gelige huid. Ze wilde weg uit Turkije, vertelde ze me, maar een visum voor het buitenland krijgen is moeilijk als student. Daarom sprak ze graag af via Couchsurfing. We dronken te snel te veel en praatten steeds openhartiger. Voor ik het wist ging het gesprek over seks. Ze hield van Europese jongens, zei ze terwijl ze me diep in de ogen keek. Even later stonden we wild te zoenen in de lift.

In de taxi ontnuchterde ik enigszins. We waren op weg naar het Europese deel van Istanbul, naar mijn hotelkamer. Maar wiens idee was dat eigenlijk? Ging dit niet te snel? Ik kende haar helemaal niet. Dit was misschien wel een bekende truc: zij verleidt een eenzame toerist, vervolgens staat er een gespierde broer om de hoek die al mijn spullen meeneemt en met mijn hoofd de toiletpot kapot slaat, waarna ik als bedelaar in Istanbul zal leven en me tot de islam zal bekeren, om uiteindelijk mezelf op te blazen op een marktplein in Irak. Terwijl we door de warme nacht reden, werd ik steeds nerveuzer.